

a „művészi kifejezés szabadságáért”, és július 11-, valamint 15-én a Berliner Zeitung-ban megjelentetett két satirikus verset a „Művészeti Bizottság felfedhetetlen hibáiról” meg az „Irodalmi Hivatalról”. Augusztus 12-én ismét a Neues Deutschland adott helyet hasábjain Brechtnek, hogy kifejtse kultúrpolitikai nézeteit a példák majmolásáról:

„Lehet, hogy adminisztratív megfontolásokból és az adminisztráció rendelkezésére álló hivatalnokok szempontjából egyszerűbb, ha a művészeti alkotások számára meghatározott sémákat állítanak fel. Akkor a művészeknek »csupán« gondolataikat (vagy az adminisztrációét?) kell a megadott formába önteniük, hogy minden »rendben« legyen.”

Brecht ekkor nagyon exponálta magát a művészet szabadságáról szóló megnyilatkozásaival, azonban a halála után megjelent „Nem így gondoltam” című versében kikérte magának a „Tetszés-tapsot – a határ túlsó feléről”. Nem akarta, hogy írásait olyan célokra nyergeljék meg, amelyek tőle idegenek voltak.

A pacifista Brecht attól félt, hogy a „mindenki szabadsága” a háború megszállottainak szabadságát is jelentené. Nem hitt az új nyugatnémet demokráciában, és röviddel halála előtt egyik barátjának ezt mondta: „A demokratizálódáshoz demokráciák kelleneek – ezeket nem lehet sem tenyészteni, sem kijelölni.”

Itt most nem arról van szó, hogy Brechtnek igaza volt-e és helyesen cselekedett-e, hanem hogy valójában akkor mit gondolt és tett. Ha a valóságot szembeállítjuk a sok félreértéssel és hamisítással, akkor lassan-lassan kirajzolódik az igazi Brecht-portré, amely azonban a szokásos, szabványos képnek és mindenekelőtt Grass ábrázolásának sok mindenben ellent mond.

RADNÓTI LÁSZLÓ

ÍRÓ, VAGY RENDEZŐ?

A Színházművészeti Szövetség, az Írószövetség és a Pen Club közös rendezésében a közelmúltban neves színházi szakemberek, írók és kritikusok részvételével a színház és a dráma alapvető viszonyával foglalkozó érdekes vita zajlott le. Nagy Péter – a kiváló francia rendező, Gemier szavaira hivatkozva, hogy a rendező „minden ihlete csak a szövegből származhat” – azt az álláspontot képviselte, hogy a rendező számára egy dráma szövege tabu, azon nem változtathat. Ezzel szemben Kazimir Károly szerint a rendező mindig beavatkozhat az író szövegébe, még akkor is, ha olyan neves szerzőkről van szó, mint Miller vagy Williams.

A dráma köztudomásúan olyan irodalmi műfaj, ami színpadon éli igazi életét. Irodalom és színház viszonyának helyes értelmezéséhez ebből kell kiindulni. A rendező, mint a dráma színpadra állításának legfőbb alkotó művésze, munkájában természetesen a legmesszebbmenően figyelembe veszi az egész színházi produkció alapját képező elsődleges műalkotást. Inspirációját tehát elsősorban a drámából nyeri, de ehhez természetesen hozzáteszi saját élettapasztalatát, megfigyeléseit: művészi élményeit, a saját egyéniségét is.

Ami konkrétan a szövegváltoztatást illeti, véleményünk szerint a színház az a művészet, ami a legerősebb és legközvetlenebb tömeghatásra képes. Ennek a feladatának azonban csak úgy tehet eleget, ha eleven, izgalmas előadást produkál. A színház nem lehet kizárólag múzeum, ahol klasszikusokat konzerválnak, de a filológiai pontosság és szövegűség őrzőhelye sem. Véleményünk szerint a rendező megváltoztathatja a dráma szövegét, akár klasszikusokról, akár mai szerzőről van szó, feltéve, ha ezzel a változtatással aktuálisá, hatásossá, izgalmassá, érdekessé teszi az előadást, s a változtatások nincsenek ellentétben az író szándékával. De szövegváltoztatásra a rendező csak akkor jogosult, ha beavatkozása ugyanolyan művészi szinten történik, amilyent az eredeti mű képvisel. A szövegváltoztatásokhoz drámaírói képesség kell. Brecht rendezői munkájában a klasszikus mű politikai aktualitását kereste, és ennek fokozása érdekében nem riadt vissza bizonyos szövegváltoztatásoktól sem. Lenz Hofmeister-ét ma már csak irodalomtörténészek tartják számon, de a brechti szövegváltoztatásokkal Lenz drámája az utóbbi húsz év egyik legnagyobb közönségsikere.

Ha az átalakítást tehetségtelen vagy hozzá nem értő kontár végzi, sokkal többet érthet, mint használhat. Véleményünk szerint tehát nem kell mereven elzárkózni a szövegváltoztatások elől, de csak akkor, ha van rá biztosíték: a kiegészítés, törlés vagy módosítás művészileg az eredetivel egyenrangú módon történik.

Dráma és színház, drámaíró és rendező egymást kölcsönösen feltételező, szorosán egymásra utalt két tényezője ugyanannak a művészetnek.

KÁLMÁN LÁSZLÓ